

“Tarlada çalışan kız çocuklarının işi günbatımıyla bitmiyor. Çadırı temizlemek, ekmek pişirmek, yemek yapmak, su getirmek, odun toplamak, bulaşık yıkamak mevsimlik tarımda kız çocuklarının yükümlülükleri arasında. Kardeşlerine bakmak da çabası. Gündüz vakti neredeyse herkes tarladayken çadır alanında kalan 12 yaşından küçük kız çocukları gün bitimine kadar bebeklerin bakımını üstleniyor. Mevsimlik gezici tarım işçiliği bir döngü. Tarım işçisi kız çocukları ise bu döngünün süregelmesi için gereken yükü hem tarlalarda hem de çadırlarda omuzlarında taşıyorlar.”

Hayata Destek Derneği,
Göç Yolunda Geçen Çocukluk Raporu

Çocuk İşçiliği Dosyası

İŞ CİNAYETLERİ
ALMANAđI

Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği problemi büyük oranda ülkelerin içinde bulunduğu yapısal sorunlardan kaynaklanmaktadır. Çocukların çalışma yaşamında var olmasının en temel nedenlerinden biri yoksulluktur. Aileler gelir düzeyleri düşük olduğu için çocuğun kazandığı paraya ihtiyaç duyar. Sanayileşme sürecini tamamlayamamış, nüfus artış hızı yüksek, dolayısıyla nüfus yapısı genç olan ülkelerde ailelerin eğitime yaklaşımı çoğunlukla fakirliğin zorlayıcı baskısı altındadır.

Çocuk İşçiliğinin Tanımı

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yaptığı tanıma göre; çocukların yaptıkları işlerin

hepsi ortadan kaldırılmak istenilen çocuk işçiliği kategorisine girmez. Çocukların ve ergenlerin sağlıklarına ve kişisel gelişimlerine zarar vermeyecek ya da eğitimlerini aksatmayacak işler yapmalarına genellikle olumlu bakılır. Örneğin evde anne babalarına yardımcı olmak, aile işletmesinde belirli işler yapmak, okul saatleri dışında ve tatillerde cep harçlığı sağlayacak kimi işlerde yer almak gibi. Bu tür etkinlikler çocukların gelişimine ve ailelerinin durumuna katkıda bulunur; onlara çeşitli beceriler ve deneyim kazandırır.

“Çocuk işçiliği” çoğu kez, çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltен, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler olarak tanımlanır.

Buna göre çocuk işçiliği şunları kapsar:

- Çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılarından tehlikeli ve zararlı işler,
- Okula düzenli devam etmelerini engelleyecek, okullarından erken ayrılmalarına yol açacak işler
- Çocukları, aşırı uzun süren ağır işleri okullarıyla beraber yürütmek zorunda bırakan işler.

TÜİK verilerine göre Türkiye’de yaklaşık 16 milyon yoksul var.

Yoksul fertlerin %44,3 çocuk. Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar

Merkezi’nin verilerine göre de Türkiye’de her 3 çocuktan biri şiddetli maddi yoksulluk çeken hanelerde yaşıyor.

Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları neler yaşıyor?

■ ADANA’da mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik araştırma yapılacak. Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) ve Bilgi Üniversitesi işbirliğiyle yapılacak çalışmayla, Türkiye’deki mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının ihtiyaçlarının belirlenmesinde kullanılabilecek bir araştırma modeli oluşturulması amaçlanıyor.

ÇKA’dan yapılan yazılı açıklamada, Çukurova’da mevsimlik tarım işçilerinin barındığı en az üç kamp alanında 0-8 yaş arası çocukların ve onların ebeveynlerinin ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik bir saha çalışması yapılacağı belirtildi.

"En kötü biçimlerde" düşünüldüğünde çocuk işçiliği çocukları köleleştirir, ailelerinden ayırır, onları ciddi tehlikeler ve hastalıklara maruz bırakır. Belirli "çalışma" biçimlerinin "çocuk işçiliği" sayılıp sayılmayacağı çocuğun yaşına, yapılan işin türüne, aldığı zamana, gerçekleştiği koşullara ve ülkelerin bu alanda göyânıt hem ülkeden

zettikleri hedeflere bağlıdır. Dolayısıyla ülkeye hem de belirli bir ülkede sektörden sektöre farklılık gösterir.

Uluslararası Sözleşmelerde Çocuk İşçiliği

Uluslararası sözleşmeler, imzacı olan ülkeleri asgari çalışma yaşı ile çocuk ve genç

işçilerin çalışma koşulları konularında önlem almaya zorlayan hükümler içerir. 1919'dan beri ILO tarafından çıkarılan asgari yaş sözleşmeleri ve yılları:

- 5 No'lu Asgari Yaş (Sanayi) Sözleşmesi, 1919
- 7 No'lu Asgari Yaş (Deniz) Sözleşmesi, 1920
- 10 No'lu Asgari Yaş (Tarım) Sözleşmesi, 1921
- 12 No'lu Asgari Yaş (Trimciler ve ateşleyiciler) Sözleşmesi, 1921
- 33 No'lu Asgari Yaş (Sanayi dışındaki işler) Sözleşmesi, 1932
- 58 No'lu Asgari Yaş (Deniz) Sözleşmesi (Revize), 1936
- 59 No'lu Asgari Yaş (Sanayi) Sözleşmesi (Revize), 1937
- 60 No'lu Asgari Yaş (Sanayi dışındaki işler) Sözleşmesi (Revize), 1937
- 112 No'lu Asgari Yaş (Balıkçılar) Sözleşmesi, 1959
- 123 No'lu Asgari Yaş (Yeraltı işleri) Sözleşmesi, 1965
- 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi, 1973
- 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi, 1999

Türkiye 1932 yılından beri ILO üyesi olmasına rağmen çocuk işçiliğine yönelik bu sözleşmelerden; 7 No'lu Asgari Yaş (Deniz) Sözleşmesi ve 12 No'lu Asgari Yaş (Trimciler ve ateşleyiciler) Sözleşmesi'ni 1959'da; 123 No'lu Asgari Yaş (Yeraltı işleri) Sözleşmesi'ni 1991'de, 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi'ni 1998'de; 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi'ni ise 2001'de kabul etti.

Türkiye'de Çocuk İşçiliğine Yönelik İstatistikler

Türkiye'de Çalışma Yaşını ve Koşullarını Belirleyen Kanun

4857 sayılı İş Kanunu, 2003

Madde 71 – On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. On dört yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler.

Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez.

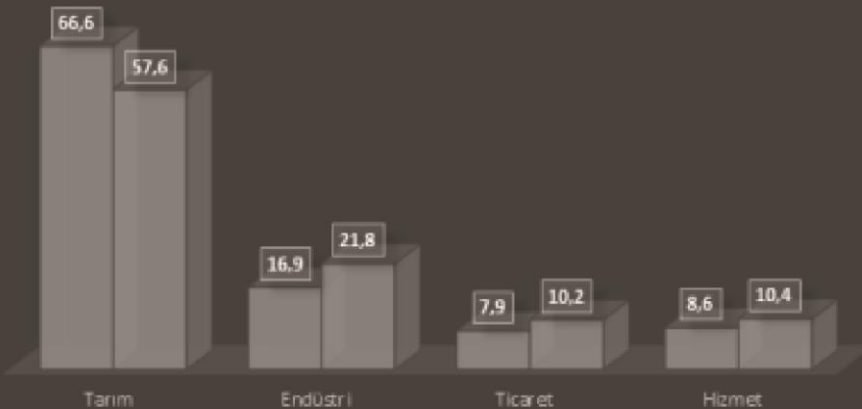
12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü'nde Adana'da bir oto tamircide çalışan 13 yaşındaki çocuk işçi **Mehmet Bozkurt**, araçlardan çıkan motor yağlarının toplandığı varilin patlamasıyla ağır yaralandı.

Tablo 1: 1994-1999 yıllarında Türkiye’de çocuk işçiliği sayıları yerleşim yeri ve cinsiyete göre (binler)

Yerleşim yeri ve cinsiyet	Toplam	Ekonomik aktivite ile ilişkilenen çocuk sayısı	Eviçi çalışan çocuk sayısı	Çalışmayanlar
Türkiye				
Toplam	11 406 - 12 065	974 - 511	2 764 - 3 329	7 670 - 8 226
Erkek	5 855 - 6 155	580 - 299	923 - 1 007	4 354 - 4 850
Kadın	5 551 - 5 911	394 - 212	1 842 - 2 323	3 316 - 3 376
Kent				
Toplam	6 068 - 7 124	191 - 132	1 569 - 2 062	4 308 - 4 930
Erkek	3 090 - 3 650	145 - 99	522 - 710	2 423 - 2 840
Kadın	2 978 - 3 473	45 - 33	1 048 - 1 351	1 885 - 2 089
Kırsal				

SEKTÖRLERE GÖRE ÇOCUK İŞÇİ YÜZDELERİ

■ 1994-Ekim ■ 1999-Ekim

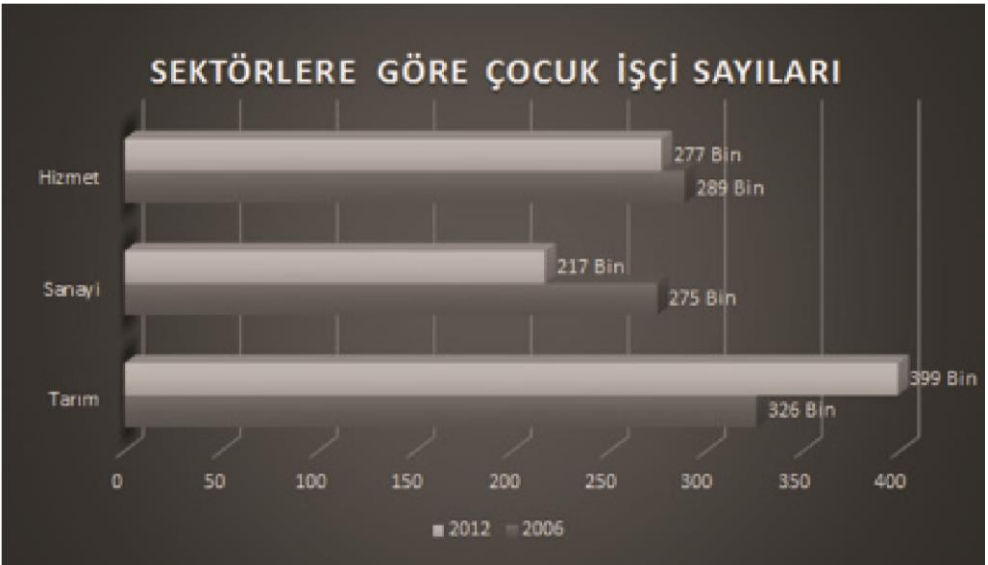

Toplam	5 339 - 4 942	783 - 379	1 194 - 1 267	3 362 - 3 296
Erkek	2 766 - 2 504	434 - 200	399 - 297	1 931 - 2 009
Kadın	2 574 - 2 438	348 - 179	795 - 971	1 430 - 1 287

Tablo 2: 2006-2012 yıllarında Türkiye’de çocuk işçiliği sayıları ve oranları

	2006		2012	
	(bin)	(%)	(bin)	(%)
İstihdam	890	100	893	100
Yaş grubu				
6-14	285	32	292	32.7
15-17	605	68	601	67.3
Cinsiyet				
Erkek	601	67.5	614	68.8
Kadın	289	32.5	279	31.2
Yerleşim yeri				
Kent	490	55.1	400	44.8
Kırsal	400	49.9	493	55.2

Sektör				
Tarım	326	36.6	399	44.7
Sanayi	275	30.9	217	24.3
Hizmetler	289	32.5	277	31

Çocukluğunu inşaata verenler

Uğur ZENGİN
İstanbul

Muhammed ve Yusuf, okul formalarını hulusa üzerlerinden stıp, inşaat ölhis-sini üstine geçirecek koçar adını inşaata varan iki yakın arkadaş. 17 ve 18 yaşındaki bu iki genici dışarıdan izlediğimiz zaman size binaman nasıl öklıkliğini anlatı-bileceklerini tahmin edemezsiniz. Anca konuşmaya başladıkları zaman anlatılmaklardan anlıyorsunuz ki bu işi dair saattlerce konuşabilirler. Dikilen pek çok yapıda emekleri var. Sayıyapımcaları, hatırıyanmadık-ları kadar çok, en az 70-80 farklı yapıtı. Muhammed 14 yaşında bu işe başladığını söylüyor, Yusuf ne kaç yaşında işe başladığını hatırlayabiliyor, ne de kaç yıldır çalıştığını. Çocuk yasta evin enlarında beklediği emek, ince fakızı bu iki arkadaşın inşaata gitme se-bebi. Parasınıca olmas işi ocağı, yükseklik korku-su, sıklıkla tırnak, kırılan burun, bulupulanıyan ar-kadaşlar gibi pek çok yaşantımlarına da böyle kap-arılanmış.

Muhammed ve Yusuf çok ge-derer yaptıkları işi. Tuz-la da ağama vakti arka-daşlarıyla beraber bir parkta sohbet oca-cek, sigara içecek, şakakçarak za-man geçirecek. Fatırasında, her-hangi bir dü-kanında çalışın, meslek lisansın-da okuyan ar-kadaşları ar-a-sında. Yusuf grubu sonradan dahil oluyor. Mu-hammed 17 yaşın-da, 14 yaşında ilkök-ül sıralarından inşaata g-i-dip gelmekte bu işe başla-mış. Neden inşaata başladığını gelince yanıtlı iki örneği. "Ev emek bekliyor, benim de ellerim boş, mecbursun. Sen ağ ka-larak yaşayabilir misin, mecbur."

"FUL ÇALIŞTIM"
Bu mecburiyetin sürüklediği yer, her gün okul ga-kyasında evin birkaç yüz metre yakını olmas: "Okul, o zaman çalışmaya başladım inşaata evimizin 50 metre ilerisindeydi. Okuldan çıkar çıkınca eve gidip üstünü değiştireceğim. Direkt işe gidiyordum. Okul zamanında işe yapabiliyordum. 1'de gidiyordum. 2'de inşaata gidiyordum. Üstülar aşkım 7'de paydos oluyordum, ben 1 saat daha ek çalışıyordum. Ben 8-8 bu-çuk gibi bitiriyordum. Ondan beri yaza tatilimden, boş kalmışmda işi çalışıyorum."

TIRNAK KÖKÜNDEN KOPTU, 10 NUMARA OLDU

İşçiler eller yeni bir inşaata başlamaya patrona "iş gör-termek" zorundadır. Yapılı işle "Bu işçiler bu işi yapar, huzul" dedirtilmek ki yeni iş alabilsin. Muhammed in deyi-miyle "Bu süreçte hem ustalar, hem ameleler" yorgunluktan "İptal" olur. Muhammed böyle zamanları inşaata başma ge-len bir iş kazası izlerinden anlatıyor. Tırnak kökünden sökü-lmüş. Onun tırnağın sıkken sürec ve onun bu olayı yorumlay-ış da hayafata dair çok şeyi anlamaya da yardımcı. Bir tırna-ğın kökünden sökülmüş neden 10 numaradır? "Yaz ayıydı. Normalde üç cephe işi yapıyorduk o sıra. Kalfa işi tarafa da böze vermiş. Tırnak öymüğümlen benle 5 tane usta vardı bir-birinde. 5 tane birleşiyordum. Üstü su yapıyor, sigara iş-tiryordu veya alçı işliyorduk, harç işliyorduk. Ona, ona, ona yetti-yemin derken en üst kattaki usta çağırır koşu koşu giderken merdivenden çıkışa takıldım. Tırnak bildiğin kökünden kop-tu. 1 hafta iyileşti. 10 numara oldu. 1 hafta dinlemek için bir tırnak vermek onun için kabul edilebilir. Çünkü istediği za-man izin almaz, arkadaşlarıyla buluşmaz. Ben ortaokula

geliştiğimden beri tek zoruma giden, arkadaşlar arada bir "Tel bulupalm" diyorlardı. Ben "Tık işçiyim" diyardım. Bekli arada için almaya çalışıyordum. İzin vermiyorlardı ustalar. Arada bir o zoruma gidiyordu."

"YAPABİLİRİM KADAR İŞ."

Muhammed bugün İlelele okuduğu için hafta işi işe gide-miyor. Okuldan sonra çok okuduğunu, okuldan inşaata ge-lene kadar çalıştığını zaman kalmadığını söylüyor. "Göñ-rü işi var bir de yemine işi yapıyoruz. Göñründe yapıpın işi kadar para alıyoruz, çalışpın işin kadar değil. Metrekare başına para alıyoruz. Mesela 10 metrekare duvar üstün, met-resi 9 lira 50 milyon para alıyoruz. Cumartesi Pazar gidiy-orum. Genellikle yapabildiğim kadar iş yapıyorum. 12 saat fa-zla çalışıyorum. 6 buçukta çalışmaya oluyorum. 7 buçukta iş başı. Kalfa işi çabuk bitirmek istersen akşam 7'de huzula 8 de bile bırakıp oluyorsun işi. Yeti geldi mi de kalfa, "Senedini yormayın" diyor, 5'e bırakıp çıkıyorsunuz" diyor.

MİMAR YADA ZENGİN OLMAK

"**KALBI** var, zemini var, alçısı var, dış cephesi var, stroyferi var, su yalıtımı var, şapı var, boyası var, var da var ama insan nasıl diyebilir hayırlı mı? İler-zetene kadar her türlü şeyi var. Bu devirde en köklü bina 400 milyar harcandı. 12 binu dikken ama zenginler yani" diye anlatıyor Muhammed. Bir hayal mimarı olmak, diğer zengin olmak

- Zengin olabilirim diyor musun peki?
- Çok rahat.
- Nasıl zengin olacaksın?
- Önemli emeğler kalkarsa.
- Mesela ne emeği var sende?
- Mesela aile.
- Ailene "Ben zengin olacağım" diyorsun, onlar da sana "Zengin olma" mı diyor?
- Tok ondan değil. Mesela benim bir ailem olmasa-ki Allah korkusun- benim sigaram, yemem, içmem değirdi aldimız kazancın kimisi eve gidiyor. Öyle di-yeyim.
- Neden eve gidiyor?
- Kalabalıkız. 8 kişiyiz. 4'ü çalışıyor. Para akıyor yani haberi olmadan akıyor gidiyor.

24 İNŞAAT İŞÇİSİ ÇOCUK HAYATINI KAYBETTİ

İşçi sağlığı ve iş Güvenliği (İSG) Meclisinin paylaştığı verilere göre 2003 yılında en az 59, 2004 yılında en az 54, 2005 yılında en az 63, 2006 yılının ilk dokuz ayında ise en az 42 çocuk işçi çalıştırıldı. 2013'ten bu yana hayatını kaybeden 236 çocuk için 24 ü inşaata gidiyor.

Muhammed (solda) ve arkadaşları.

3 AYIN ARINDANIN
"İlk başladığımda ilk 3 ayım güzel geçti. Çünkü evde beni bekleyen bir annemim okuduğuna biliyordum" diyor Muhammed, devam ediyor: "Nasıl diyeyim çalışmaya durumunda da işçi gidiyor, evdeki du-rum. Emekle olsun, su olsun, fatırasa olsun, yemek olsun. Sen çalışıyorsun, diyorusun "Benim durumum dilediğim nedeğin çalışmam?" tekrar çalışmaya de-vam ettiklerinde insanın zoruna gidiyor. "Ben niye çalışmam ki?" diyor. "Onlar evde oturuyor ben niye çalışmam?" diyor."

YÜZLERCE TORBA KALDIRMAK
Ablertirnin yanında çalışmanın avantajıymış, böyle söylüyor. "Avantajına rağmen" kaldırıp taşımam gere-ken yüzlerce torba bulmuş özümdü. İş o alıp torbalara-

ryıla. O çalışmaya torbaları arka arkası kısılmıştı. O yaşına ve fizikine almırdından kaldırdığı 40 kilolu-k torbaları bugün mahabubiyeye hatırlıyor. "Yalın değil" diyor. "İnşaat ilk başladığımda kaldırıyordum torba-ları. Bir süre sonra, yavaş yavaş ağırklar arttıkça insan bünyesi ağırday zaten. Sabah ilk işe başladığımda, alç-yı kaldırıyordum, ilk 100 torba seni mahveder. Alıştıktan sonra diğer 800 torba seni unutturmuş olursun. 900 tor-ba, bin torba, bin 200 torba, inşaatan boyutuna göre de-ğışiyor- alçp gidiyor. İnşaat 10 metre ilerlediye alçı burada oluyor. En zor iş orada emeleye gidiyor. Ancele de benim (güliyor). Alıyorsun alçpı güliyorsun anca-sörün önüne diyorusun. Onu kavramam bir kere çok zor bir iş. Her günde bin torba kaldırıyorsun bir di-ğün. Tamam 30-40 kilo arası değışiyor."

İNŞAAT ÖLDÜRÜR

Yüzü 10 yaşında. Kaç yaşından bu yana inşaata çalıştığını, kaç yıldır çalışpın hatırladığını söylüyor. "Küçükken" diyor. "Sıkış bir iş adamı olmasa iş-tiryordum" diye anlatmaya başlıyorca Muhammed sözünü kesiyor: "Bir baktım emlede harç var." Gü-lüyorlar. Yusuf, "İnşaatı seviyorum" diyor. Anca-k ama bu var: "İnşaat çalışpın inşaata insan öldürü-yüyor biliyor musun? İster istemem öldürüyor. Kalfa se-ni sıkıttığı zaman gece yinliyor çalışıyorsun. Zar, vallah işi." "İnşaat öldürüyor" diyor çünkü kendisi bir ölüm görmüş, emleği 3 kattan düşmüş, suan yapıyormuş, kendisi buruma kırım, 4 kere... Anlat-ıyor: "12 kattan düşüp sarımsakçılık oldu ben. Zaten ben on gördüm 1 hafta yatardım. Öyle işi. Ada-mı etkilerdin. Sarımsakçı. Babama yapıyor musun. Sova-sın çekersen cama çıkırsın, bir an işi yorulunca ayağı düşmüş, koruyordun ama çalışıyordun."

GÖZÜNÜ SEVEYİM YA...

"**ZEMİN** var mı sizin aralığınız?" diye sorulan, şapırdı Yusuf. "Nasıl yani?" dedi. Sende iş bitirmişsin ilk kez dışarı gitti bakıldı. Tekrar soruldu. "Senedi-ki biliyor musunuz?" Muhammed, "Tık" dedi "O da bilmiyor. "Senediğe ne abı Allah ağlama gözüne seve-yim ya SSK. Sigorta değil mi abı?" dedi bu kez Yu-suf. Küçük çalışpın şantiye sayısı 200'den fazla."

DİSK-Ar'ın yaptığı araştırmada, 1999-2006 yılları arasında istihdam edilen çocuk sayısının 2 milyon 270 binden, 890 bine düştüğü belirtilmektedir. 2006-2012 yıllarında ise tarım sektöründe artış yaşanmıştır, 2012 yılında çocuk işçi sayısı 893 bine ulaşmıştır.

İstihdam içinde değerlendirilmeyen ev işlerinde çalışan çocukların sayısı 1999 yılında 4 milyon 447 bin iken, 2006 yılında 6 milyon 540 bine ulaşmıştır. 2012 yılı için ise bu rakam yaklaşık 1 milyon kişi artarak 7 milyon 503 bine yükselmiştir. Toplamda

çalışan çocukların tüm çocuklara oranı 1999'dan bu yana %41'den %56'ya çıkmıştır.

22 Nisan 2016'da TÜİK tarafından yayımlanan İstatistiklerde Çocuk, 2015 bültenine göre; 15-17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılım oranı %21, istihdam oranı %18,1 ve işsizlik oranı %13,9'dur. Erkek çocuklarda işgücüne katılma oranı 2014 yılında %29,4 iken 2015 yılında %28,6'ya düşmüştür. Kız çocuklarında ise bu oran 2014 yılında %12,1 iken 2015 yılında %13'e yükselmiştir.

Yine Disk-Ar'ın yaptığı araştırmaya göre, Türkiye'de ekonomik işlerde çalışan çocukların haftalık ortalama fiili çalışma süreleri oldukça yüksektir. 6-17 yaş grubundaki çocukların haftalık ortalama fiili çalışma süresi 40 saati bulurken, 15-17 yaş grubundaki çocuklar için bu süre 45,8 saattir. Erkek çocuklar haftada ortalama 43,2 saat çalışırken, kız çocukları 33 saat çalışmaktadır. Okula devam etmeyen çocuklar haftada ortalama 54,3 saat çalışmaktadır.

Ücretli, yevmiyeli veya kendi hesabına çalışan çocukların %52'si 2012 yılında aylık 400 lira gelikle çalışmak zorunda kalmıştır.

Ücretli ya da yevmiyeli çalışan çocukların %3,4'ü sakatlanma ve yaralanma yaşamıştır. %34'ü aşırı yorulmakta, 3'te birine işyerinde yemek verilmemektedir. Ayrıca %36'sının haftalık izni, %89'unun yıllık ücretli izni bulunmamaktadır. Mesleki eğitim için çalışanların oranı ise %21,7'dir.

kazası" sonucu sürekli iş göremezlik geliri aldığı belirtildi.

2013'te en az 55, 2014 en az 54, 2015'te ise en az 57 çocuk çalışırken hayatını kaybetti.

*Bilgiler derlenirken ILO resmi internet sayfası (www.ilo.org), TÜİK 1994, 1999, 2006 ve 2012 Hane Halkı İşgücü Anketi verileri, TÜİK İstatistiklerde Çocuk, 2015 bülteni, Disk-Ar Çocuk İşçiliği Raporu ve Zakir Avşar ve Eren Öğütoğulları'nın Sosyal Güvenlik Dergisi'nde yazdıkları "Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Stratejileri" makalesinden faydalanılmıştır.

Çocuklar Çalışırken Ölüyor!

Çalışma Bakanlığı'na göre 2003-2013 yılları arasında 227 çocuk iş cinayetlerinde hayatını kaybetti. Aynı dönemde 149 çocuk işçinin "iş

Çocuklar yoksulluktan çalışmak zorunda kalıyor

Seda Akço/Avukat

Seda Akço avukat olduğu 1990 yılından beri çocuk hakları üzerine çalışıyor. Çocuk işçiliğinin yasaların yeterliliğinin ötesinde tartışılması gerektiğini, kriz ve risk arttıkça ulusal hukukun da uluslararası hukukun da korumasının azaldığını belirtiyor. Çocuk koruma sisteminin önemini vurgulayarak ailenin, devletin ve eğitim kurumlarının sorumluluğunu hatırlatıyor. Avukat Akço ile çocukları çalışmaya iten koşulları ve çözüm önerilerini konuştuk.

Türkiye’de doğan çocuklar şanssız

Türkiye’de doğan bir çocuğun hayatını, eğitim sistemi ve çalışma hayatı çerçevesinde nasıl tanımlarsınız? Çocukların çocuk olmaktan kaynaklanan hakları ile gerçek hayatları ne ölçüde örtüşüyor? Türkiye’de çocuk olmak ne anlama geliyor?

Türkiye’de çocuk olmak şu anda bir çok anlama geliyor. Çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevreye göre değişiyor. Çocuk hakları literatüründe tarih esas alınarak farklı

dönemlerden bahsedilir. Türkiye’de bu dönemlerin hepsinin bir arada yaşandığını söyleyebiliriz. Geleneksel dönemi yaşayan çocuklar da var, modern çağın çocukluk anlayışına göre yaşayanlar da... Çalışma yaşamında da bunun izini görüyoruz. Biz çocuk işçiliğini geleneksel dönemdeki yaklaşımla ele alıyoruz. Çocuğun çalışmasının çocuğa zarar vereceğini düşünüyoruz. Gelişen teknolojinin açtığı iş kollarına hazırlıklı değiliz. Bu alanları da halihazırda yürütülen mantıkla düzenlemeye kalkarsak çocuk hakkı ihlali yapabiliriz. Bu bakımdan, Türkiye’de doğan çocukların biraz şansız olduğunu düşünüyorum. Çünkü henüz kendisine karşı sorumluluğunu tam olarak idrak edememiş bir toplumda dünyaya geliyor. Bu, bütün çocukları etkiliyor.

Yasalarımızda çocuk işçiliğinin tanımı nedir? Kimler çocuk işçidir?

Uygulamada 18 yaşın altındaki bireyler için ve “olmaması gereken” bir durumu ifade etmek için kullanılıyor. Bu işin bir yönü. Ancak bir de yasal olarak çalışabilecek durumda olan çocuklar var. İş koluna göre asgari çalışma yaşı değişiyor. 15 yaşından küçük çocuklar çalışamazlar. 14 yaşını doldurmuş, 18 yaşını doldurmamış olan ve eğitimi gerektirdiği için çalışan çocuklar var. Bunlar da işçi statüsündeler ve çocuklar.

Yasalar, mevzuatlar ve bağlı olduğumuz sözleşmeler çocuk işçilerin hayatına dokunabiliyor mu?

Eğitimi gerektirdiği için çalışan çocukların durumu bir yana bırakılırsa, ki bu durumun da çocuğa ve hukuka uygunluğunun ayrıca değerlendirilmesi gerekir, çocukların çalışmaları temel bir ihtiyaçtan kaynaklanıyor. TÜİK verilerinde, “eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert ortanca gelirinin” %60’ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, 2015 yılında yoksulluk oranı %21,9. Finansal sıkıntıda olma durumunu

ifade eden maddi yoksunluk oranı %30,3. Bunların içerisinde yemek masraflarını karşılayamayanların oranı ise %35,8.

Yasalar çocuk işçilerin ihtiyaçlarını karşılıyor mu sorusuna başka bir soru ile yanıt vermek isterim: hangi yasalar? Çocuk işçiliğinin önlenmesi için birçok sözleşme var. Türkiye de bu sözleşmelere taraf. ILO'nun 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi ve 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi, Türkiye'nin bu alanda taraf olduğu sözleşmelerin en önemlileri. Ayrıca Türkiye, 2003 yılında kabul ettiği Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi ile 10 yıl içerisinde çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini ortadan kaldırmayı taahhüt etti.

Kuralları uygulamaya istekli irade gerekli

Çocuk işçiliği mevzuat ve yasalar ile önlenebilecek bir mesele mi? Konu yanlış mı tartışılıyor? Çocuk işçiliği nasıl ele alınmalı?

Sosyal meseleler yasalar ile çözülemiyor. Ne yazık ki çocukların en fazla risk altında olduğu, hukukun tam olarak uygulanmadığı durumlarda uluslararası sözleşmeler de iş görmüyor. Kriz ve risk arttıkça ulusal hukukun da uluslararası hukukun da koruması azalıyor. Yasa uygulayıcının rolü yasanın rolünün önüne geçiyor. Bu kuralları uygulamaya istekli bir irade gerekiyor ve bu iradenin bütün toplumda olmasına ihtiyaç var. Yanlış anlaşılacak istemem, elbette sözleşmeler ve yasalar önemli. Ancak burada iki noktaya dikkat etmek gerektiğini düşünüyorum. Çocuk işçiliği, yasaklayan yasalar ile önlenemez. Bu yasalar gereklidir ama önlemeye yetmez. Çocuğun çalışmasını gerektiren koşulları değiştirmeye yarayacak

yasaların yeterliliğine bakmak gerekir. Örneğin, aileye çocuk için sağlanacak temel gelir güvencesi veya çocuk desteği, bu desteğin sunulmuş biçimi, asgari ücretin belirlenmesine ilişkin esasları düzenleyen mevzuat ve bunların önleyicilik özelliğine bakmak gerekir. Bu açıdan yasaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değil. Konunun doğru tartışılıp tartışılmadığını belirlemek için buradan bakmak gerekir. Çocuk işçiliği konusunu ele aldığımızda neyi tartışıyoruz? Eğer sadece çocuk işçiliğini yasaklayan ve denetlemeyi öngören yasaları tartışıyorsak yanlış değil ama eksik tartışıyoruz demektir. Ben böyle bir eksiklik olduğu kanaatindeyim.

Devlet de aile kadar sorumlu

Çocuk işçi çalıştırmamanın, çocuğun ailesi açısından bir müeyyidesi ya da çalıştırmama kuralının aile açısından bağlayıcılığı var mı?

Çocuğun bakım ve gözetim sorumluluğu asıl olarak aileye aittir. Bu kuralın ihlali bir müeyyideyi gerektiriyor. Mülki idareler Kabahatler Kanunu'na göre işlem yapıyor ve para cezasına hükmediyor. Ancak bu adil olmayan bir yaklaşım. Aynı zamanda çocuk yararı düşünülerek ve çocuk hukukuna uygun bir yol izlenmeden ceza uygulaması gerçekleştiriliyor.

Aile söz konusu olduğunda iki ana ihtimalden söz edebiliriz. Birincisi, aile yoksulluk sınırının altında bir gelire sahiptir ve çocuğun emeğine ihtiyacı vardır. TÜİK'in 2015 yılında yayımladığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'na göre, tarımda çalışan ailelerin ilk %20'lik grubunun aylık geliri 422 lira. Dördüncü %20'lik grubun aylık geliri ise 1.463 lira. Türk-İş Sendikası, 2015 Aralık ayı için bir kişinin aylık geçim maliyetini 1.683

lira olarak belirlemişti. Tarımda çalışan nüfusun %80'inin aylık gelirinin bu rakamın altında olduğunu görüyoruz. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye göre, ailenin çocuk bakım ve gözetim yükümlülüğünü yerine getirirken devlet tarafından desteklenmesi bir çocuk hakkıdır. Devlet, böyle bir desteği sağlamayıp, yoksulluk sınırında bir yaşam için çocuk emeğinin kullanılması haline ceza uyguladığında adil olmayan bir uygulama yapılmış olur. Çünkü devlet en az aile kadar bu sonuçtan sorumludur.

Bir diğer ihtimal ise ailenin çocuk emeğini sömürmesidir. Bu bir istismar türüdür, o zaman da aileye para cezası uygulamak etkili bir müdahale yöntemi değildir. Devletin bu durumda velayet ilişkisine müdahale yetkisi vardır. Çünkü burada devletin çocuğun yararını ve korunma ihtiyacını gözetmesi gerekir. Eğer devlet ailenin çocuğu sömürdüğünü iddia ediyorsa, o zaman yapması gereken velayet ilişkisine müdahale etmektir. Bu hemen kurum bakımına almak anlamına gelmez. Öncelikle ebeveyne yükümlülüklerini hatırlatır, yerine getirme konusunda destek teklif eder ve gidişatı izler. Durum değişmez ise çocuğu alacağını ihtar eder. Sonunda da ebeveyn yükümlülüğünü yerine getirmeme konusunda ısrar ediyorsa gerçekten çocuğu daha güvenli yaşayacağı bir ortama alır. Bunlar bizim hukukumuzda göre de mümkün olan yollar. Ancak uygulamada ne yazık ki, para cezası tehdidi ile yetiniliyor. Bu iki koşulu kendine özgü biçimde değerlendirilmekte günlük yaşanıyor.

Çocuk işçi çalıştıran işyerlerine ve işverenlere ne tür cezai yaptırım uygulanabilir? Çocuk işçi çalıştırdığı tespit edilen işyerlerinin şikâyet edilebileceği bir merci var mı?

Çocuk işçi çalıştıran işyerlerinin İl Çalışma Müdürlüğü'ne veya ALO 144'e bildirilmesi gerekiyor. Çocuk işçi çalıştırılan işyerine elbette müeyyide uygulanır. Ancak burada asıl sorun, ihbar üzerine veya rutin yapılan denetimlerin bunu tespit etmeye ne kadar elverdiği. ALO 144 arandığında bildirim kaydı alınıyor, bir sonraki ayın çalışma programına alınıyor ve sırası geldiğinde denetime gidiliyor. Bu da çocuğun çalıştırıldığını tespit etmek için hiç elverişli bir yol değil. Siz vatandaş olarak bunu gördüğünüzde aradığınızda hemen gelirse sonuç alınabilir. Zaten genellikle kayıtdışı sektörlerde çalışıyorlar ve işe giriş çıkışın çok hareketli olduğu ortamlar bunlar.

Denetim görevi okul ve çocuk koruma sisteminde

Basında çocuklarla yapılan röportajlarda, çocuklar çalışmak zorunda olmasalar, okula gitmek, oyun oynamak istediklerini söylüyorlar. Çalışmak istemeyen, zorunda olduğu için çalışan çocuklar için neler yapılabilir? Bu konuda bir denetim mekanizması söz konusu mu?

Aynı zamanda çocuk koruma sisteminin takibi çok önemli. Okul dışı saatler için çalışan ebeveynlere destek hizmeti sunulması, çocuk için sosyal ve ekonomik destek sunarken çocuğun temel haklardan yararlandığının kontrol edilmesi gibi modeller geliştirilmesi gerekiyor.

Çocuk işçiliğine hangi sektörlerde rastlanıyor? Çocukların çalışma koşulları kaynaklı mağduriyetini sektörler açısından nasıl değerlendirirsiniz? Kayıtdışı ekonominin yaygın olduğu ülkemizde çocuk işçilerin çalışma koşulları denetlenebilir mi?

Son sorudan başlayayım, denetlenemez. Biraz önce dediğim gibi sadece işyerleri

üzerinde uygulanacak bir denetim ile yapılamaz.

Çocuk işçiliğine hangi sektörde rastlanıyor ve sektörler göre riskler nelerdir sorusuna gelince... Gezici mevsimlik tarım, konfeksiyon, tamir atölyeleri en bilinen sektörler. Ancak sektörel bazlı durum değerlendirmeleri yapılmadığı için rastlantıyla bilgi sahibi oluyoruz. Çocuk çalıştırılan işyerlerinin denetimine ilişkin yöntemin değiştirilmesi gerekir. Ancak ben yine bu yöntemle bu sorunun üzerine gidilebileceğini düşünmüyorum. Asıl denetim okulda ve çocuk koruma sisteminde olmalıdır. Çocuğun eğitime devamı sadece okula gidip gelmesinin takibi biçiminde olmamalı. Okul sorumluluğunu sadece ders öğretmek olarak tanımlamamalı. Okul çocuk koruma sisteminin bir parçası olduğunu görmeli, ona göre okula devamı takip edecek ve destekleyecek bir sistem kurmalı.

Her sektörün de kendine göre farklı riskleri var. Fabrikalar ve atölyelerde makineler, kullanılan kimyasal maddeler daha fazla risk oluştururken, tarımda gün boyu güneşe maruz kalma, ağır yük taşıma, ağaçtan düşme ve sakatlanma gibi riskler oluşuyor. Bu bakımdan da bir tespit yapılmış değil. Sektörlerin taşıdığı riskleri çocuklar için de belirlemek gerekir. Bir de ortak riskler var. Duygusal, fiziksel, hatta bazen cinsel istismara maruz kalma gibi...

Çocuklar okula gitmek istiyorlar ancak şu anki eğitim sisteminde aynı zamanda çalışan bir çocuğun eğitime devam etme şansı neredeyse hiç yok. Bu çocukların bir üst okula devam etmek için gereken puanları alma şansı olmuyor. Dersleri takip edememenin yanı sıra yetersiz beslenme, psikolojik ve sosyal destek eksikliği

çocukların anlama ve öğrenme kapasitesinin gelişmesini engelliyor.

Bu noktada, toplumda genel kabul gören ama aslında son derece yanlış olan iki ön yargıya da değinmek gerekir. Bunlardan ilki, anlama ve öğrenme kapasitesinin çocukta kendiliğinden olduğunu varsaymak. Her yıl haberlerde “yüksek puan almış çalışan çocuk” örneği çıkar ve bu bakış sürekli kendini doğrular. Kimse et yemeden, süt içmeden, doğru düzgün beslenmeden bir çocuğun beyninin gelişmesini nasıl bekleriz diye sorgulamaz. Yapan bir çocuk olduğuna göre bu yapılabilir bir şeydir. O haberler bu nedenle çok hoşumuza gidiyor sanırım.

Bir diğeri de çalışma hayatına erken atılmış çocuğun yaşlılarına göre daha olgun olduğunu düşünmektir. Çalışma yaşamını feleğin çemberi olarak görüyoruz. Halbuki, koşulları itibarıyla olgunlaştırmanın tam tersi bir amaca hizmet ediyor.

Basından takip edebildiğimiz kadarıyla çocuk işçiler arasında en kötü koşullarda çalışanlar Suriyeli mülteci çocuk işçiler. Bu konuda çalışmalarınız, gözlemleriniz var mı? Bizimle paylaşır mısınız?

Bildiğim kadarıyla karşılaştırmalı bir çalışma yok. Çocuklar bakımından durumu daha kötü hale getirecek faktörlere bakmak gerek. Ebeveynin veya ebeveyn gözetiminin olmadığı haller, çocuğun başka bir yetişkin ile birlikte olduğu durumlar, çocuğun kimliğinin olmaması, ailenin konutunun bulunmaması, elde edilen gelirin çok düşük olması, ülkede kaçak bulunuyor veya kaçak çalışıyor olması gibi çalışma hayatının dışındaki durumlara ilişkin dezavantajlar durumu daha da kötüleştirir. Her şeyden önce kayıtdışı çalışıyordur. Verilen her ücreti

kabul etmek ve ücreti alabilmek için kendisinden talep edilen her işi yapmak zorunda kalır.

İç göçe de maruz kalan çok çocuk oldu son yıllarda. Onlar arasında da benzer koşulları kabul etmeye zorlananlar olmuş olabilir. Elimizde bir durum tespiti yok. O nedenle kıyaslayarak söyleyemem. Olağanüstü koşullardan çıkıp gelmiş, hiç bir güvencesi olmayan, hatta kimliği ve ikametgahı olmayan, yanında uygun bir yetişkin olmayan çocuklar her zaman en kötü koşullarda olma riski ile karşı karşıyadır. Bu çalışma yaşamında en riskli durum demektir.

Yoksulluk hem neden hem sonuç

Mevsimlik tarım işlerinde çocuk işçiliğine dair görüşlerinizi öğrenebilir miyiz?

Mevsimlik tarımda çocuk işçiliği daha çok gezici mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının çalışması ile gündeme geliyor. Ben onlar arasında okumak için çalışan çocuklar ve gençler de gördüm. Ailesiyle birlikte orada bulunan, aslında çalışamayacak yaşta olan ama tarlada yapacak başka bir şey olmadığı için ailesi çalışırken onlarla birlikte tarım işlerine katılan çocuklar da gördüm. Mevsimlik tarımda sorun sadece çocuğun çalışması değil, çalışamayacak yaşta olan çocuklar var. Onlar da gün boyu aileleri birlikte çadırlarda ve tarlalarda oluyorlar.

Ailenin gezici tarımda çalışma motivasyonu konusunda çeşitli fikirler olabiliyor. Ancak çocuklar için gezici mevsimlik tarım işçiliğinde yoksulluk hem sebep hem sonuç. Bir kısır döngü yani. Yine, biraz önce belirttiğim gibi, çok azı okuyabilmek için çalışıyor. Onlar için çalışmak belki bu kısır döngüyü değiştirmenin bir aracı olacak ama büyük çoğunluğu için öyle değil.

Gezici mevsimlik tarım işçileri ağırlıklı yevmiyeli olarak çalışıyor. Yevmiyenin Valilik

kararı ile belirlendiği yerlerde, günlük ücret asgari ücret esas alınarak belirlenir. Oysa diğer iş kollarında asgari ücretli kişi sosyal güvenceye ve iş güvencesine sahipken bu iş kolunda böyle bir güvence yok. Gezici mevsimlik tarım işçileri sigortalı çalışmazlar. Bütün sezon boyunca iş bulma garantisine ve iş arama olanağına sahip değiller. Bu nedenle tarım aracısına komisyon ödemek zorunda kalırlar. Buna çocuklar da dahildir. Çocuklar çalışabilmek için, çalıştıkları her bir günün yevmiyesi üzerinden tarım aracısına komisyon öderler. Bu elde ettikleri gelirin asgari ücretin çok altına düşmesine neden oluyor. Ayrıca tarım aracısıyla arasında zorla çalıştırıldığı bir iş ilişkisi oluşuyor.

TÜİK'in 2015 yılında yayımladığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'na göre, yevmiyeli çalışanlar diğer çalışma biçimleriyle kıyaslandığında en az geliri elde ediyor ve daha fazla eşitsizliğe maruz kalıyorlar. Yevmiyeli çalışmaya en yakın geliri elde eden çalışma grubu yılda ortalama 17.644 lira kazanırken, yevmiyeli çalışanlar 8.605 lira kazanıyor. Bu aylık 717 liraya tekabül ediyor.

Gelir güvencesi sağlayacak sosyal politika oluşturulmalı

Verileri kullanılan 2015 yılı Aralık ayı için Türk-İş Sendikası'nın belirlediği açlık sınırı, dört kişilik bir aile için 1.385 lira, yoksulluk sınırı ise 4.512 lira. Bu sayılar gösteriyor ki, yoksulluk gezici mevsimlik tarım işçiliğinde ana sorun alanlarından biri. Üstelik bu sorun ebeveynlerin yevmiyeyle tam gün ve bütün ay çalışması ile aşılamıyor. Bu da yetersiz beslenerek, bütün gün güneşin altında kalarak ve anne baba gözetiminden, ilgisinden ve duygusal besleyiciliğinden, eğitsel her tür destekten uzak büyümek anlamına geliyor. Bunun sonucu da kaçınılmaz olarak yoksulluk oluyor.

Çok acil bir şekilde, herkese ama özellikle çocuğu olan ailelere yoksulluk sınırı-

rının üstünde gelir güvencesi sağlayacak bir sosyal politika oluşturulmalı. Çocuk açısından bakıldığında bu politikanın, ayrılan kaynağın çocuk yararına kullanımını güvence altına alacak mekanizmaları da içermesi gerekir.

Günümüz Türkiye koşullarında çocuk hakları ve çocuk işçiliği üzerine çalışmalar yapan derneklerin kapatılması, bu konuya dair süreci sizce nasıl etkiliyor?

Bu alanda çalışan birçok sivil toplum kuruluşu var. Kapatılmaları elbette çocuk hakları savunuculuğu açısından önemli bir kayıp. Ancak açık olmaları da yetmiyor, kamunun da özel sektörün de sivil toplum ile birlikte çalışma alışkanlığı oluşturması gerekiyor. Çocuklar için bütün topluma ihtiyaç olduğunu görmek gerekiyor.

8
kız

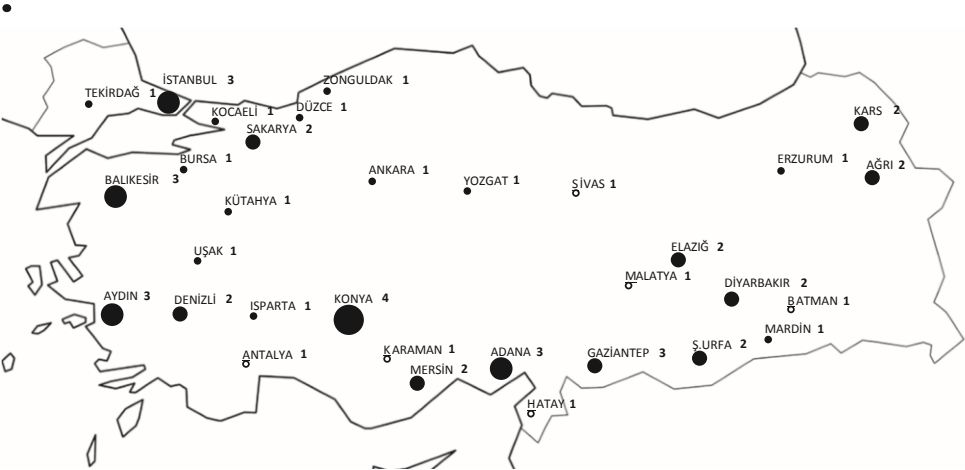
45 erkek

7 göçmen-
mülteci

0-14 yaş 18

15-17 yaş 34

bilinmeyen
1

29 tarım-orman

4
metal4
inşaat3
genel iş4
ticaret3
gıda3
tekstil2
ağaç-
kâğıt2
konaklama1
belirlenemeyen

Ufuk Özcan (17)
Serhat Bilmez (15)
Osman Yardımcı (17)
Sefa Doğan Özer (17)
Mahmut Altunsöz (17)
Mendul Meryem (17)
Halil Berke Aygün (17)
Ferhat Ali (13)
Abdülsamet Eren (10)
Ercan Tuğlu (16)
Özcan Gencer (17)
Adem Kum (15)
Behlül Ataş (16)
Mehmet Şeyhan (17)
Selman Mertaslan (17)
Şahin Aytaç (15)
Furkan Ateş (16)
Diyap Abid (16)
Mustafa Halil Cemal (10)
Ahmet Doğan (17)
Üzeyir Çatal (13)
Halime Ersoy (3)
Edanur Baksi (16)
Fettah Erdem (14)
Mutlu Çelik (14)
Kadir Oflaz (17)
Hatice Korkmaz (13)

Zeynep Müçek (14)

Pınar Müçek (17)

Hakan Sarp (16)

Muhammed Mahmoud Eşsilim (16)

Bünyamin Öztürk (14)

Refik Göksu (15)

T. A. (17)

Ayşegül Küçükyılmaz (19)

Muhammed Recep Çömez (16)

Hakan Bozkurt (17)

Mehmet Yılmaz (10)

Ahmet Demir (15)

Remziye Aslan (12)

Halime Güven (?)

Kasen Abdullah (16)

Cafer Gül (14)

Halil İbrahim Arslan (16)

Kadri Barak (14)

Yakup Çiçek (6)

Resul Çiçek (10)

İbrahim İşcan (17)

Ali Osman K. (13)

Ramazan Saltı (17)

Ayşe Alpak (15)

Süleyman Arslan (16) ⁴¹⁹

İSİNAYETLERİNİN
KURUMSAL YAKLAŞIMLA ÇÖZÜMÜ
DOKÜMANI